

BİR ÇAĞRIŞIMSAL KURAM OLARAK PSİKANALİZ¹

YIL / YEAR 13, SAYI / ISSUE 25 (BAHAR / SPRING 2015/1) ss. 205 - 222

CİHAD KISA

Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bölümü
cihad.kisa@deu.edu.tr, cihat_48@hotmail.com

Öz

XX. yy'ın başlarında bilim dünyasına hâkim olan katı pozitivist anlayış, 1950'li yıllarda gerek doğa bilimleri gerekse sosyal bilimlerde ortaya çıkan yeni gelişmelerle birlikte kırılmaya başlamıştır. Bu kırılmanın gerçekleşmesinde bilim insanlarının kuram kavramına yönelik tutum ve düşünce değişimlerinin büyük rol oynadığı söylenebilir. Çünkü geçen yüzyılın başlarında değişmez ve tutarlı bir yapı olarak düşünülen kuram kavramı, artık günümüzde gerçekliğin belirlenmiş/nomological ve aktif olarak kendini üreten/autopoietic şeklinde ikiye ayrılmasıyla birlikte heterojen ve farklı değişkenlerden oluşan bir birlik olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Belirlenmiş gerçeklik, hem kesin kanunları izlemesi hem de gelişim ve değişime kapalı olmasından dolayı işaretel/denotative bir sembol sistemiyle kolaylıkla ifade edilebilmektedir. Diğer taraftan kendi kendisini üretebilen bir gerçeklik ise, sürekli değişim halinde olması ve üstelik de bu değişimin önceden tahmin edilememesinden dolayı işaretel bir sembol sistemi tarafından yakalanamamaktadır. Bu tür gerçeklikleri ifade edebilmek için çağrışımsal/connotative sembol sistemleri kullanılmalıdır. Bu bağlamda insan gerçekliği karşımızda, aktif olarak kendisini üretebilmenin en üst düzeyi olarak durmaktadır. Bunun içindir ki bu yapının karmaşık doğasını ve çalışma şeklini, algoritmik bir seriye indirgemek ya da onu doğrusal bir nedensellik şemasıyla kavramak mümkün değildir. Bu hakikat psikanalitik bilginin, çoklu mantıksal düzeyde işleyen ve homojen olmayan bir bilgi türü olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle psikanalitik kuramın tek ve kesin bir formundan söz etmek de olanaksızdır.

Anahtar Kelimeler: Psikanaliz, Belirlenmiş Gerçeklik, Aktif Olarak Kendisini Üretebilen Gerçeklik, İşaretel Kuramlar, Çağrışımsal Kuramlar.

PSYCHOANALYSIS AS A CONNOTATIVE THEORY

Abstract

The impact of the strict positivist understanding that dominated scientific world since

¹ Bu makale, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2013 yılında tamamlanan "Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru" adlı Doktora tezimizin ilgili bölümlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

the beginning of the twentieth century was reduced by new developments in both the natural and social sciences appeared in 1950's. One can claim that the changes of scientists' approach and thinking toward the notion theory have played role for reducing the impact of the positivist understanding. For them, the notion "theory" considered as unchangeable and consistent in the beginning of the last century has been begun to accept as a unity consisted of heterogeneous and different variables by being reality separated in two parts as nomological and autopoietic. Nomological reality can be expressed easily by a denotative symbol system due to both following the certain rules and being closed to changes and developments. On the other hand, the autopoietic reality cannot be monitored by any denotative symbol system due to being continuously in changing and also being this changing not predicted. Thus, this kind of realities needs connotative symbol systems in order to be expressed. Within this context, the human reality stands as the top level of autopoietic reality. And therefore, it is not possible to reduce the complex nature and process of this structure into an algorithmic series or to comprehend it with a linear causality scheme. This means that psychoanalytical knowledge is a type of knowledge which is running on multi-logical level and not homogeneous. Thus, no one can mention a unique and certain form of psychoanalytic theory.

Keywords: Psychoanalysis, Nomological Reality, Autopoietic Reality, Denotative Theories, Connotative Theories.

Kuram

Kuram kavramı günlük konuşmalarda daha çok uygulama ve gözlem kavramına karşıt olarak kullanılmaktadır. Bilimsel konuşma ve tartışmalarda ise o daha çok "dünya olarak isimlendirdiğimiz şeyi aklileştirmek, açıklamak ve yönetmek için atılan bir ağı" olarak tanımlanmaktadır (Popper, 2002: 37, 38). Bilimsel kuramlar, öğrenilen şeyleri bir araya getirmek ve bilimsel bulgulara bir ahenk ve uyum vermek için tasarlanan yapılardır (Gedo and Goldberg, 1973: 3). Diğer taraftan Hempel ise, daha çok kuram kavramının açıklayıcı niteliğine dikkat çekmektedir. Ona göre kuram, gözlemlenemeyen fakat gözlemleri anlamayı ve ilişkilendirmeyi amaçlayan ifadeleri içermektedir (Hempel, 1966: 116). Bu bağlamda kuram, açıklama, tahminde bulunma ve hatta modernist ifade ile gözlemlenen şeyi denetim altına alma işlevini ifade eden soyt ifadeler olarak tanımlanabilir. Bu tanımda en dikkat çekici husus, kuramların gözlemin ötesindeki şey/şeyleri ele almasıdır.

Günümüzde kuram kavramından ne anlaşıldığına ve bu kavrama ilişkin anlayışın nasıl değiştiğine geçmeden önce bilimsel disiplinler ve bilimsel çalışmalar için kuram ya da kuramlar geliştirmenin gerçekten gerekli mi olduğu sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Önde gelen Amerikalı psikologlardan birisi olan B. F. Skinner, "Öğrenme Kuramları Gerekli mi" başlıklı makalesinde bu soruyu ayrıntılı olarak ele almaktadır (Skinner, 1950). O, makalenin başlığının da ima ettiği üzere kuram ve kuramlaştırma sürecinin gereksiz olduğu so-

nucuna ulaşmaktadır. Ona göre, bilim adamı ve araştırmacının görevi yalnızca gerçekleri toplamaktır. Fakat Skinner'ın diğer çalışmalarını inceleyen eleştirmenler, onun profesyonel kariyeri boyunca kuram ve kuramsallaştırma işleminden kendisini hiçbir zaman kurtaramadığı neticesine ulaşmışlardır. Bu nedenle her ne kadar bir bilim adamı çalışmasında bir kurama bağlı kalmadığını ifade etse de, gerçekte farkında olmadığı şey, yol gösterici bir kuramın ona daima eşlik etmesidir (Stagner, 1988: 3-5).

Bilim dünyasına hâkim olan anlayış açısından XX. yy'ı iki farklı döneme ayırmak gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında geçen yüzyılın ilk yarısında bilim dünyasına katı bir pozitivizm ve onun kaçınılmaz bir sonucu gibi düşünülen indirgemeci yaklaşımın hâkim olduğu görülmektedir. 1950'li yıllarda gerek doğa bilimleri alanında gerekse sosyal bilimler alanında ortaya çıkan yeni gelişmeler, bilim dünyasında genel bir paradigma dönüşümüne yol açmıştır. Çağdaş bilimsel anlayışla bu yüzyılın başlarında bilim dünyasına hâkim olan katı pozitivist anlayış arasındaki en önemli farklılık onların kuram kavramına ilişkin tutumlarında bulunmaktadır. Çünkü bu yüzyılın başlarında ve ortalarında değişmez bir birim olarak düşünülen kuram kavramının günümüzde artık değişkenliği ve çeşitliliği ön plana çıkarılmaktadır. Artık hem doğa bilimleri alanında hem de sosyal bilimler alanında çalışan birçok düşünür, tek bir stratejinin yeterli olmadığı, birbirini tamamlayan farklı yaklaşımları gerektiren birçok vakaya işaret etmektedir. Bu araştırmacılara göre kuram, hiç durmayan bir süreç, bir harekettir. Bu bilim insanlarının ifadeleri bize daha önceleri monolojik ve tutarlı bir yapı olarak düşünülen kuramın, artık günümüzde heterojen ve farklı değişkenlerden oluşan bir birlik olarak anlaşıldığını açık olarak göstermektedir (Schülein, 2003; 2007).

Son dönemlerde bilim felsefesi alanında yapılan çalışmalar kuram ve yöntem konusunda çok önemli ve değerli gelişmeler ortaya çıkarmıştır. Fakat halâ bilim felsefesine hâkim olan anlayış inatla indirgemeci tavrını sürdürmektedir. İşte bu tutum da bilim dünyasında çok hayati sınırlamaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Çünkü bilme sürecinin sosyal ve kurumsallaşmış bir şekli olan bilim, otomatik olarak seçim ve ön belirlemeyi gerektirmektedir. Klasik bilgi felsefesi kuramı bilgi nesnesi, bilme aracı ve bilen özne üçlüsü şeklinde bir ayırım yapmıştır. Fakat daha sonraki yıllarda ampirik kanıtların geçerliliği ve kuramsal ifadelere

odaklanan bilgi felsefesi, bilen özne ve nesneyi daima göz ardı etmiştir. Hatta son dönemlerde ortaya çıkan yapılandırmacılık ve katı yapılandırmacılık gibi karşıt hareketler bile bu indirgemeci yaklaşımı aşamamıştır. Bundan dolayıdır ki halâ bilimsel camiada nesnelere dünyasının kendine has mantığı görmezlikten gelmektedir.

Modern nesne mantığı anlayışına göre, gerçeklik ölçülebilir bir birlik olup, nesne ve insan gerçekliği olmak üzere birbirine karşıt iki dünya mevcuttur. Günümüzde ise bu anlayış yetersiz görünmektedir. Çünkü her ne kadar dünya bir bütün olarak düşünülse de, aynı zamanda o, indirgenemez heterojen bir yapıya sahiptir. Bu ikili şemalaştırmanın dünya gibi heterojen bir yapıyı tam manasıyla kavraması mümkün gözükmemektedir. Çünkü bu durum ya/ya da gibi bir kategorileştirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, nesne dünyasının farklılıklarını daha soyut tanımlamak ve gerçekliği çeşitli düzenlerden oluşan ampirik bir süreç olarak kavramak daha uygun gözükmemektedir. Bu düşünceden hareketle gerçeklik çalışma şekline göre belirlenmiş/nomological ve aktif olarak kendini üreten/autopoietic gerçeklik olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Schülein, 2003; 2007). İlk kavram pozitivist kaynaklı 'birleşik bilim' kavramıyla insan bilimleri/geisteswissenschaften arasındaki tartışmadan ortaya çıkmaktadır. Aktif olarak kendini üretme/autopoietic kavramı ise son dönemlerde bilim dünyasında sıkça kullanılan canlı sistemler kuramının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Bertalanffy, 1968). 'Gelişen ve değişen sistemler' kavramı ihtiyacına bir cevap olarak ortaya çıkan genel sistemler kuramı gibi aktif olarak kendisini üreten/autopoietic sistemler kuramı kendi elementlerini ve yapılarını yeniden üretebilen sistemleri tanımlamak için geliştirilmiştir (Maturana ve Varela, 1980). Köken itibarıyla biyolojide kullanılan bir terim olmasına rağmen, psikoloji ve sosyal bilimler tarafından hemen benimsenmiştir. Çünkü psikologlar bu kavramı, savunma, fantezi, biliş, kurallar, güç gibi psişik ve sosyal içerikli yapıların öz yaratma yetisine işaret etmek için kullanabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında aktif olarak kendini üretebilme (autopoietic), belirlenmiş olanın (nomologic) karşıtı olarak durmaktadır.

Belirlenmiş/nomological gerçeklik zorunlu bir süreç olup özne için zorlayıcıdır. Kesin yani alternatifsiz kanunları izleyen bu gerçeklik, gelişim ve değişime kapalıdır. Bu nedenle; bu süreç mantık özdeşliğini ön-görmektedir. Bu durumu daha açık olarak şu şekilde ifade edebiliriz: Hiç-

bir bireysel vaka belirlenmiş değişkenler ya da verilen örüntünün dışına çıkamaz. Herhangi bir bireysel vaka, diğer tüm bireysel vakaların mantığını bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle, belirlenmiş gerçeklik sürpriz ya da beklenmedik bir sapmaya açık değildir. Doğal olarak belirlenmiş/nomologic gerçeklik için nesnellik, belirli bir ürünü ifade etmektedir. Bilen özne ise sadece bu gerçeklik ile düşünce ilişkisi kurabilir ve onun kendisine sunduğu özellikleri kullanabilir (Schüleın, 2003; 2007).

Aktif olarak kendisini üretebilen gerçeklik ise, kendi kendilerini organize edebilen bağımsız ve otonom varlıklar düşüncesine dayanmaktadır (Bertalanffy, 1968). Aktif olarak kendini üretebilme/autopoiesis hem çokluk olarak hem de farklı düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Çünkü varlıkların birbirleriyle olan etkileşimi yeni düzeyler oluşturmaktadır. Bu özelliğinden dolayı aktif olarak kendisini üretebilen gerçeklik tek bir merkezden idare edilemez. Kendi kendisini üretebilen bir yapıyı incelemek isteyen bir bilim adamı zorunlu olarak çoklu mantığa (multilogical) ihtiyaç duymaktadır. Çünkü bu gerçeklik, her şeyden önce kesin bir gerçeklik değildir. Karşıtları bünyesinde barındıran bu gerçeklikte sürekli bir çatışma hali söz konusudur. Çatışma yeni alternatifleri üreten sürekli bir gelişim, gerçekleşme ve değişim sürecidir. Üstelik bu gerçeklik belirlenmiş gerçeğin aksine yansıtmacı olmayan, daima gelişen ve gelişmesi de önceden tahmin edilemeyen bir süreçtir. Ayrıca bu gerçeklik tipi öznenin özelliklerini sergilemektedir. Öznellik ise farklılık ve alternatiflerin var olma olasılığı anlamına gelmektedir. Bu gerçek ise bilen öznenin bilgiyi kullanarak etkide bulunabilmesi imkânını sağlamaktadır. Bu durumda ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Bilgi müdahale olasılığına daima açıktır ve bundan dolayı da kötü niyetli kişiler tarafından politik olarak kullanılabilir (Schüleın, 2003; 2007).

Tecrübe dünyasına baktığımızda, gerçekliğin büyük ölçüde belirlenmiş ve aktif olarak kendisini üretebilen yapıların karışımları tarafından oluşturulduğuna şahit olmaktayız. Başka bir ifadeyle gerçekliğin birçok deneysel formu saf/arı bir türden ziyade belirlenmiş ve kendi kendisini üretebilen gerçekliklerin özel bir karışımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu karışımın niteliği ile ilgili olarak birçok seviye tasnif edilebilir. Örneğin doğal sistemler dairesel kendi kendisini üretebilen gerçeklik/autopoiesis üzerine temellendirilir. Örneğin; hiçbir fırtına diğerine benzer. Her ne kadar yapısal olarak tüm fırtınalar aynı olsa da, her birisi

bir sistem örüntüsünün bir çeşidini sunmaktadır. Bu meteorolojik olayda kendi kendisini üretme belirlenmiş/nomological olarak yapılanmıştır. Biyolojik sistemler gibi dinamik olarak kendilerini üretebilen yapılar ise özerklik, gelişim ve heterojenlik tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle her tür insan gerçekliği aktif olarak kendisini üretebilmenin/autopoiesis üst düzey bir seviyesini sunmaktadır. Çünkü burada belirleyici kanunlar olmayıp açık bir gelişim alanı söz konusudur. Bu tür bağımsız yapılarda anlam kavramına başvurulmaktadır. Anlam ise, işlenmiş bir öznelikle birlikte kendisi ve yapıp ettikleri üzerine düşünen aktif bir gerçekliği akıl yürütmesidir (Schülein, 2003; 2007).

Bu hakikat “bilgi aracı” söz konusu olduğunda daha önemli ve karmaşık sonuçların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Her nerede gerçeklik bilgi/veri (datum: verilen şey) formunda ise orada belirli referanslar üretilebilir ya da yakalanabilir. Belirlenmiş gerçekliğin yapısı bağlamdan bağımsız olarak inceleme ve tanımlama yöntemi geliştirilmesine izin verir. Ayrıca nomolojik gerçekliğin bu yapısı bilginin tanımlanmasında belirli bir sembolik tasarımı da mümkün kılmaktadır. Bu nedenle saf bir nomolojik gerçeklik işaretel/denotative bir sembol sistemi aracılığıyla yakalanabilir. Denotative sembol sistemi ise işaret temelinde çalışmaktadır. Bu sistemde risksiz olarak soyutlama kullanılabilir. Çünkü nomolojik gerçeklik özü kaybetme tehlikesi olmadan algoritmik olarak indirgenebilir. Elde edilen bu algoritim doğru olarak kullanılabilirse belirli bir şekilde ilgili parametrelerle birleştirilebilir ve doğru sonuçlara ulaşılabilir. Bu açıdan bakıldığı zaman işaretel/denotative sistemler ve onların bilgiye erişimi daima dışlayıcıdır. Çünkü gerçeklik tam olarak yakalandıysa, bir olgu ile ilgili olarak iki farklı kuramın olması imkânsızdır (Schülein, 2003; 2007).

Günümüzde bile bu tip kuramlar hala analitik bilim felsefesinin ideali olarak sunulmaktadır. Oysaki bu tip kuramlar sadece herhangi bir öz kaybı olmaksızın bağlamlarından ayrılabilen saf belirlenmiş/nomolojik olgular ile çalışıldığında kullanılmalıdır. Fakat ele alınan gerçeklik değişkenlik ve çeşitlilik gösteriyor ya da hareket halinde ise, bu tür kuramlar sınırlı oldukları için bir anda kullanışsız hale gelmektedir. Bir başka deyişle bu tür gerçeklikler için geleneksel düşünce ve nedensel modeller yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayıdır ki kaos kuramı, yayılmacı yapılar kuramı/dissipative structures vb. diğer kuramların tamamı içsel mantık

ve öz düzenleyici süreç üzerine odaklanmaktadır. Ele alınan gerçekliğin öz-yaratıcılık niteliği çok daha belirgin olduğu durumlarda, bu yapının hareketleri ve farklılıkları ile başa çıkabilecek bir kuram ya da kuramlara ihtiyaç duyulmaktadır. İşte böyle bir görev çağrışımsal/connotative sembol sistemi tarafından yönetilir. İşaretsel/Denotative kuramlarda kapalı olan tanımlar, bu sistemde daha esnek olarak işlenmekte ve değiştirilebilmektedir. Çağrışımsal sembol sistemi kesin olarak belirlenmiş kural ve işaretlerle değil, birbirleriyle ilişki içinde olan kavramlarla çalışır. Gerçeği teşhis eden kavramlar nesnenin hareket ve özelliklerine göre uyumu devam ettirmektedirler. Bu açık bir gramer ve açık bir semantiği gerekli kılmaktadır. Çağrışımsal kuramın bu özellikleri oldukça önemli ve kapsamlı sonuçları da beraberinde getirmektedir. Her şeyden önce çağrışımsal kuram seçici ve oluşturunucudur. Çünkü bir süreçte o kadar fazla faktör bulunmaktadır ki, bu faktörlerin tamamının sayılması imkânsız olduğu için bunlardan belirli bir bölümü hesaba katılmaktadır. Bu birçok faktörün dışlanması anlamına gelmektedir. Bu dışlanan faktörlerde başka bir model ya da araştırmacı tarafından ön plana çıkarılacaktır. Bu durum birbirlerini dışlamayan farklı gerçeklik modellerinin gelişmesine imkân vermektedir. Her bir modelin belirli bir performansı, sınırlılığı ve eksiklikleri mevcuttur. Öz-yaratıcı gerçekliğin katlı yapısı farklı konulaştırma modellerini gerekli kılmaktadır. Bundan dolayıdır ki, tarih, sosyoloji ve psikoloji birçok modeli aynı anda kullanmak durumundadır. Çünkü bu kuramın en önemli özelliklerinden birisi de çoklu bir paradigmaya sahip olmasıdır. Hatta, aynı paradigmanın kullanılması özdeş sonuçlara götüreceği anlamına da gelmemektedir.. Diğer taraftan işaretsel/denotative kuramlar doğru olarak uygulandıkları ve kullanıldıkları takdirde daima aynı sonuçlara götürecektir. Diğer taraftan çağrışımsal/connotative kuramlarda ise, başta paradigma ve bakış açısının seçimi olmak üzere, yorum, detaylandırma vb. diğer tüm işlemlerde özne ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple bu tür kuramlar özünde, özneliği barındırmaktadır. Bu öznelikten kurtulmak ise imkânsızdır. Bu bağlamda kuramın her bir kullanımı yeni bir yorum anlamına gelmektedir. Açıktır ki bu durum, öznellik ve kontrol problemini de beraberinde getirmektedir (Schüleın, 2003; 2007).

Öz-yaratıcı gerçeklikte küçük bir müdahale çok farklı gelişme ihtimallerini de beraberinde getirebilmektedir. Açıktır ki bu tür olasılık-

lar, çağrışımsal kuramlar üzerine temellendirilen uygulamaların politik olabileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, doğru bir kuram zorunlu olarak doğru bir sonuca ulaştırmayabilir. Çünkü uygulama daha çok kişi ve konfigürasyona bağlıdır. Bir başka deyişle kuramdan ziyade kuramın kullanım biçimi belirleyici olmaktadır. Çünkü uygulamanın kendisi de öz-yaratıcı bir süreçtir. Aynı zamanda ortaya çıkan sonuçların belirsizliğinden dolayı, uygulama eşzamanlı olarak iyi, kötü, faydalı ve zararlı olabilmektedir.

Tüm bu görüş ve düşüncelerden sonra kuramları, hakikatin nihai versiyonları gibi ele almanın doğru bir yaklaşım tarzı olmadığını ifade etmek gerekmektedir. Çünkü onlar gözlemlenen olguları açıklamak ve anlamlandırmak için faydalı ve değerli bilgiler sundukları sürece kullanışlıdır. Bu işlevlerini kaybettiklerinde ya değiştirilmeli ya da terk edilmelidirler.

Doğa ve Sosyal Bilimler Arasında Bir Disiplin: Psikanaliz

212

S B A R D
YIL / YEAR 13
SAYI / ISSUE 25
BAHAR / SPRING
2015/1

Psikanalizin bilimsel durumu daima bir tartışma konusu olmuş ve olma-ya da devam etmektedir. Hatta çok uzun süredir devam etmekte olan bu tartışmada çok fazla bir mesafe alındığını söylemek de mümkün değildir. Doğal olarak psikanalistler, psikanalizin bir bilim olduğunu ileri sürmekte ve bunu ayrıntılı olarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Diğer taraftan psikanalizi çoğu zaman yanlış araçlar kullanarak değerlendiren birçok araştırmacı ise onu bilimsel bir disiplinden ziyade bir tür inanç olarak görmektedir.

Ortaya koymuş olduğu kuramın, epistemolojik problemleri üzerinde ciddi bir çalışma yapmayan Freud, sadece *birleşik bilim kavramı/unified science concept* ve bilimin standardının bilim adamının rolüne bağlılığı tarafından garanti altına alınacağından söz etmektedir. Onun bu kişi merkezli ve faydacı yaklaşımının avantajları dikkat çekicidir. Çünkü bu yaklaşım en başta Freud'a, dönemin bilimsel topluluğu ve onların sert bilim anlayışına boyun eğmeden onlar ile yakın ilişkiler kurmasına yardımcı olmuştur. Çünkü kendisini bilimsel toplulukla özdeşleştiren Freud, bu sayede döneminin birçok bilimsel kuralını da kırmayı başarmıştır. O, sıkıntıya düştüğü her durumda sadece *normal bilim/normal science* ile ilgilendiğini ancak programını farklı araçlarla uyguladığını ifade etmekle yetinmiş ve böylelikle de muhalif olarak damgalanmaktan kurtul-

muştur (Freud, 1895: 160). Oysaki Freud daha ilk andan itibaren, doğa bilimlerinin epistemolojik kanunları ve kendi çalışmaları arasındaki farkı görmüştür. Ve çok daha önemlisi bu fark öyle metottan küçük bir sapma olarak sunulabilecek kadar da önemsiz değildir.

Psikanalizin diğer doğa bilimleri gibi bir zihin bilimi olduğunu fakat ilgilendiği konunun doğası nedeniyle özel ve farklı bir yöntem kullandığını ifade eden Freud'un aslında yanlış bir sınıflandırma yapmakla birlikte iyi bir seçimde bulunduğunu söyleyebiliriz. Çünkü o, bu durumu bir kalkan olarak kullanmış ve hiç çekinmeden çeşitli risklere girebilmiştir. Bu nedenle Habermas, Freud'u hatalı bir bilimsel anlayıştan ziyade bilimsellik standardı tanımı altına gizlenmiş pratik bir anti-pozitivizm izlemekle eleştirmektedir (Habermas, 1968). Freud'un bu pragmatik tutumunu, bağlam ve duruma göre bilimsel kariyerinin sonuna kadar sürdürdüğüne tanıklık etmekteyiz. Ancak çok geçmeden onun bu tutumuna karşı tepkiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle onun *'benim yaptığım şey bilimdir. Çünkü ben bir bilim adamı gibi çalışıyorum'* tavrı tematik bir anlayıştan yoksun olanlar ve bilimi metodolojik kurallara uygun olmak şeklinde tanımlayanlar tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Onlar için aslında her şey çok açıktır: Psikanaliz asla diğer doğa bilimleri gibi bir bilim değildir (Waelder, 1956, 1962; Modell, 1978; Meissner, 1985; Steiner, 1995).

Psikanalitik önermelerin kabul edilen bilimsel kriterlere uymadığı ve bu nedenle de onun diğer doğa bilimleri gibi bir bilim olamayacağını iddia edenlerin başında Karl Popper (1965) ve Adolf Grünbaum (1984) gelmektedir. Önemli bir bilim felsefecisi olan Popper aslında psikanalizin uygulanması ya da onun gerçek içeriğiyle çok fazla ilgilenmemektedir. Bununla birlikte o, psikanalizin bir bilim olamayacağı sonucuna ulaşmaktadır. Çünkü her şeyden önce psikanaliz, yanlışlanabilir önermeler üretmemektedir. Üstelik kuramı desteklemek için ileri sürülen kanıtlar oldukça yetersiz olup; analistler tarafından yapılan yorumlamalar da sadece kendileri tarafından doğrulanmaktadır. Bu gerekçelerden dolayı Popper, psikanalizin bir bilimden ziyade daha çok bir inanç sistemine benzediğini ifade etmektedir. Bu noktada şunu hatırlatmak gerekir ki, Popper'in psikanalize yönelmiş olduğu eleştiriler aslında onun modern bilimin temellerini oluşturan gözlem ve tümevarım yöntemine yönelmiş olduğu eleştirilerin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda o,

psikanalizi sadece tümevarımsal bilim modelinin yetersizliğini çok açık olarak ortaya koyan iyi bir örnek olarak sunmaktadır. Popper, Hume'un gözlem ve tümevarım yöntemine dair ifadelerinden sonra bilim dünyasının, bilimsel olan ile bilimsel olmayanı ayırmak için yeni bir kritere ihtiyaç duyduğunu düşünmektedir.

Diğer taraftan Grünbaum (1984), Popper'ın önermiş olduğu ölçüt açısından değerlendirildiğinde psikanalizin bir bilim olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü bazı psikanalitik önermeler yanlışlanabilmektedir. Bu nedenle psikanalizin bir bilim olma iddiası tümevarımsal metodolojiyi terk etmek için yeterli bir sebep değildir. Grünbaum, tümevarımsal ayırma ölçütünün Popper'ın yanlışlama ölçütünden daha katı ya da en azından onun kadar katı olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle yanlışlanabilir önermeler üretmediğini ileri sürerek psikanalizi bilimsel bir disiplin olarak görmemek ona yapılabilecek hak-sızlıkların en büyüğüdür. Diğer taraftan Grünbaum'a göre psikanalizin asıl sıkıntısı, destekleyici tümevarımsal kanıtlardan yoksun olmasıdır. O, bu iddiasını Freud'un nevroz tedavisiyle ilgili ifadelerine dayandırmaktadır. Freud, nevrozun tedavisinin ancak iki nedensel zorunlu koşulun gerçekleşmesiyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bu koşullardan ilki analist, ikincisi ise hastayla ilgilidir. Nevrotik hastanın anlattıklarını sabır ve dikkatle dinleyen analist, tedavinin ilerleyebilmesi için her şeyden önce hastanın içinde bulunduğu duruma karşılık gelen yorumlarda bulunabilmelidir. İkincisi ise bu yorumların doğru bir anlayışı ortaya çıkarabilmesi ve nihayetinde terapinin başarılı olarak tamamlanmasıdır. Grünbaum'a göre elde edilen terapi başarısından sonra Freud, psikanalitik yorumun nesnel olarak doğru; öznel olarak da hakikat olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak Grünbaum'un psikanalize yönelttiği eleştirileri şu dört başlık altında toplamak mümkündür:

1. Her şeyden önce hastanın anlayışı, serbest çağrışım süreci ve hat-ta rüyaları analisttin önüne geçilemez etkisinden dolayı bozulmaktadır.
2. Kirlenmiş ya da bozulmuş bir klinik kanıtı dayanarak ilk olarak te-rapi sürecinin başarıya ulaştığını ve sonrasında da bunun psikanalitik ku-ramı doğruladığını ileri sürmek bilimsel bir yaklaşım tarzı değildir.
3. Üstelik son dönemde yapılan bir takım ampirik çalışmalar, kendi

kendine gözlem ve analizin doğruluğu ve geçerliliği bir tarafa, imkanı hakkında bile bazı soruların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

4. Tüm bu nedenlerden dolayı, psikanalitik kuramı test edebilmek için yeni klinik deneylere ihtiyaç duyulmaktadır. Grünbaum'a göre son dönemlerde psikanalitik hareket içinde bu tür çalışmalar yapılmakla birlikte elde edilen kanıtlar psikanalitik kuramı destekler nitelikte değildir.

Şayet psikanalitik kuram sadece Freud'un kişilik modelleriyle sınırlı tutulursa bu iddiaların bir yere kadar doğru olduğunu kabul edebiliriz. Ancak yine de bunların bütünüyle gerçeği yansıttığını söylemek mümkün değildir. Örneğin, Grünbaum, Freud'un aktarım sürecine yapmış olduğu vurguyu bütünüyle görmezlikten gelmektedir. Sonuç olarak da ortaya analisttin her dediğini kabul eden ve yapan uysal bir hasta profili çıkmaktadır. Oysaki gerçek bu resimde anlatılanlardan çok farklıdır. Analiz, bazen hasta ile doktorun ittifak ettikleri bir süreç olabilir. Ancak bu durum, sürecin daima böyle işlediği anlamına gelmemelidir. Çünkü kısa süre önce bir konu üzerinde ittifak eden analist ve hasta, başka bir konu hakkında birbirlerine en çetin düşman kesilebilmektedirler. Bu nedenle Grünbaum'un iddiasının aksine bu süreçte hasta uysal olmak bir tarafa dikkat çekici şekilde dirençli, sinir bozucu ve hatta korkutucu olabilmektedir.

Diğer taraftan Freud'un ömrünün son yıllarına doğru oluşturmaya çalıştığı "bilimsel dünya görüşü/scientific weltanschauung" kavramı da bilim dünyası hatta psikanalitik çevrede bile kabul görmemiştir (Rudnytsky, 1963). Bu kavram başta onun kültürel evrim kuramı olmak üzere, psikanalizin kültürel kuram içerisindeki merkezi işlevini ve onun dünya görüşünden ayrıştırılamayan çalışma bulgularını bir araya getirmekteydi. Freud'dan sonra psikanalistlerin bu kavramı bir daha kullanmadıklarına ve yeni bir temel arayışına gereksinim duyduklarına tanıklık etmekteyiz. Bu görevi sistematik olarak ele alan ilk kişi Heinz Hartmann olmuştur. O, *Psikanalizin Esasları/Grundlagen der Psychoanalyse* (1927) isimli çalışmasında birçok çağdaş tartışmayı ele aldıktan sonra Freud'un psikanalizin zihnin doğal bir bilimi olduğu ifadesinin doğru olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çünkü onun düşüncesine göre her ne kadar farklı metotlar kullanıyor olsa da, psikanalitik kuramın mantığı temelde diğer doğa bilimlerinde kullanılanlarla aynı ya da benzerdir. Buna karşın o, ne kuramsal ne de metot açısından insani bilimler ile herhangi bir ortak noktaya sahip değildir.

Psikanalizin ilk gelişim aşamasında Hartmann'ın bu ifadeleri tatmin edici olarak düşünülmüştür. Fakat zamanla hem bilimsel paradigmadaki hem de psikanalitik hareket içerisinde ortaya çıkan bir takım gelişmeler yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle bazı psikanalistlerin insan kişiliğinin gelişmesinde ve şekillenmesinde oedipal dönem ve hatta bu dönemden daha güçlü olarak preoedipal dönem tecrübelerinin belirleyici olduğunu ileri sürmeleri ve bu dönem üzerine yapılan birçok çalışma epistemoloji ile ilgili tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Yeni dönemde bu problem ilk olarak David Rapaport tarafından ele alınmıştır. O, *Psikanalitik Teorinin Yapısı/The Structure of Psychoanalytic Theory* (1960) başlıklı çalışmasında Hartmann'ın temel önermelerini desteklemekle birlikte, psikanalitik bilginin normal bilim kavramıyla yeterli derece de açıklanamayacak birçok özelliği bünyesinde bulundurduğunu da kabul etmektedir. Rapaport'un bu çalışmasından sonra psikanalitik bilginin konum ve tarzını açıklamaya girişen birçok çalışma yapılmıştır. Ne yazık ki genel olarak kabul görmüş sonuçlara ulaşamayan bu çalışmalar, daha çok bazı görüşleri yeniden formüle etme ya da bu görüşleri birleştirme girişiminden öteye gidememiştir. Sonuç olarak psikanalizin konumu ile ilgili bu görüşleri kabaca şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

a) Psikanaliz bir normal/olağan bilim kuramıdır. Bu nedenle, diğer bilimsel kuramları değerlendirme ve yargılama ölçütleri onun için geçerlidir (Eagle, 1984; Thomä and Kächele).

b) Psikanaliz bir hermenötik bilimdir. Bu yüzden, normal bilim kuramı ölçütünü psikanalize uygulamak uygun değildir. Çünkü o, bir yorum temelinde ortaya çıkan özel kuramların şartlarına tabidir (Lorenzer, 1974; Hagel, 1995).

c) Psikanaliz hem normal bilim hem de hermenötiğin özelliklerini bünyesinde barındıran çift yönlü bir bilimdir (Körner, 1995; Steiner, 1995).

d) Psikanalitik kuram diğer hiçbir kuram tipine benzemeyen kendisine has özellikleri olan biricik bir kuramdır (Kuiper, 1996; Haesler, 1995).

Epistemoloji üzerine yoğunlaşarak devam eden bu düşünme süreci ne yazık ki ortak bir uzlaşma ve tartışma birliğine götürmemiştir. Bu ne-

denle günümüzde bu tartışma, yüksek bir ayrışma düzeyinde halen devam etmektedir. Bu durum ise bize problemin ne kadar karmaşık olduğunu göstermektedir. Öyle ki psikanalitik kuram, birçok bilimsel kuramın çatısı altına girmesine rağmen, bu kuramlardan bir tanesini bile ona uygulamak mümkün gözükmemektedir. Çünkü böyle bir çaba ya indirgemeciliğe neden olmakta ya da psikanalizin yeterliliğini kaybetmesine yol açmaktadır.

Problemin bu kadar karmaşık ve çözülemez olması psikanalizin çalışma konusu olan bilinçdışının doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bilinçdışı sürecin karmaşık doğasını ve çalışma şeklini, doğrusal bir nedensellik şemasının yardımıyla birlikte kavramak olanaksızdır. Son dönemlerde birçok araştırmacı, psikanalizin çalışma konusunun kendine ait indirgenemez mantığına dikkat çekmekte (Tress, 1985; Warsitz, 1997) ve bu süreçte iletişime olan bağlılığı ön plana çıkarmaktadır (Haesler, 1995; 195). Bu nedenle farklı bağlamlarda çalışabilecek ve hareket kabiliyeti yüksek psikanalitik kategorilerin oluşturulması zorunlu görünmektedir. Çünkü sadece konusu ile karşılıklı bir etkileşim içinde bulunan ve bilme sürecinde ortaya çıkan değişikliklere bağlı olarak çalışmasını sürdürebilen bir kuram, farklı durum ve görevlerle baş edebilir.

Edelson'a (1984) göre psikanaliz, doğru ya da yanlış şeklinde tek bir ifade ile değerlendirilemeyecek bir kuramdır. Bu nedenle de o, psikanalize ifade edilemeyen (non-statement theory) bir kuram olarak bakmayı önermektedir. Tüm bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere psikanalitik bilgi, çoklu mantıksal düzeyde işleyen ve homojen olmayan bir bilgi türüdür. Bu nedenle psikanalitik kuramın tek ve kesin bir formundan söz etmek mümkün değildir. Tam tersine o, bilinçdışı sahasının farklı ve değişken yapılarına uyum sağlamak için özel bir mantık türünü kullanmalı, farklı çalışma ve araştırma yöntemleri geliştirmelidir. Bir başka deyişle psikanalitik kuram ya da kuramlar elastik olmak zorundadır.

Sonuç

Psişik süreçleri ve özellikle de bilinçdışı süreçlerin dinamiklerini kendisine konu edinen psikanalitik kuramlar özü itibarıyla çağrışimsal kuramlardır. Doğrudan ya da dolaylı olarak beden ve sosyal süreçlerle etkileşim içinde olan psişe duygu ve bilişsel süreçlerden oluşmaktadır. Psişenin bu yapısı daha önce tanımlanan öz yaratıcı gerçeğe kendine öz-

gü bir şekilde uymaktadır. Psişenin, beden ve sosyal süreçlerle etkileşimi çok farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Psişe kendine özgü dinamikleri olan heterojen alt süreçler üzerine kurulan karmaşık öz yaratıcı bir süreçtir. Psişenin genel bir mantığı olmakla birlikte bu tekilliklerden ortaya çıkan çoklu bir mantıktır.

Diğer taraftan bilinçdışı süreçlerin devreye girmesiyle birlikte psişik gerçekliğin öz yaratıcı doğası da daha karmaşık bir hal almaktadır. Birey bilinçdışı süreçleri ani bir duygu olarak doğrudan tecrübe edebilir. Fakat bilinçdışının mantığı diğer psikolojik süreçlerden sistematik olarak ayrılmaktadır. Freud'un da ifade ettiği gibi bilinç, bilinçdışı süreçleri kavrama noktasında yetersiz kalmaktadır. Bilinçdışına nazaran ikincil bir süreç olan bilince, birincil süreç kendisini imgeler, görüngüler vb. analojik formlarla ifade etmektedir. Bir başka deyişle id, sadece ve sadece kendi dilini kullanmaktadır. Bu gerçek ise bilinçdışının, Aristoteles ve Kant'ın varsaydığı mantığın aşkın ilkelerini takip etmediği anlamına gelmektedir. Bu nedenle bilinçdışı süreçleri bir algoritim içerisinde yakalamak imkânsızdır. Onun yapısı dil ve mantık ilkelerini aşmaktadır. Bu durum psikanalisti farklı resimsel nitelikleri olan kavramlar ve terimler kullanmaya zorlamaktadır. Ancak bu tür kavramlar aracılığıyla nesne anlaşılmasına çalışılır. Fakat bu çözüm yolu bile belirsizliğin tam olarak kaldırılmasını bir başka deyişle bilinçdışının tam olarak kavranılmasını sağlamamaktadır (Wallerstein, 1988; Aron, 1990).

Diğer taraftan bilinçdışı çalışmalarında en önemli problemlerden bir tanesi de bilen özne ve bilgi nesnesinin ayrılmaz bir biçimde birbirleriyle bağlı olmasıdır. Bu olgu beraberinde Münchhausen ikilemi/çıkılmazı olarak bilinen bir güçlüğü de getirmektedir. Bilgi, devam eden psişik süreçten kendisini, kendi saçlarından tutarak çıkarmak zorundadır. Üstelik aktarım, karşıt aktarım, direnç vb. süreçler bu tür çalışmaları metodolojik açıdan daha da karmaşık hale getirmektedir (Schüleın, 2003).

Bilinçdışı süreçler gerçektir. Çünkü birey tarafından tecrübe edilmektedir. Fakat doğaları gereği kaçınılmaz olarak bireysel/öznel olan bilinçdışı süreçleri deneysel olarak kavramak ve işaretsel semboller sistemine uyarlamak oldukça problemlili gözükmektedir. Bu gerçek, psikanalitik çalışmalarının öznellikten kurtulamayacağı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda psikanalitik kuramların işi oldukça zordur. Çünkü onlar bir taraftan özne, nesne ve düşünce arasındaki ilişkiyi dengeleme, diğer taraftan da genel

olan, tipik olan ve özel olan arasındaki ilişkiyi korumak zorundadırlar. Sürekli olarak başka bir şeye yapılan atıflar, nihai tanımlamaların önüne geçmektedir. Bu nedenle psikanalitik kuramlar, bitirilmemiş yorum sistemleri olarak düşünülmelidirler. Tüm bu zorluklar kuramların tutarsız ve güdük kalmalarına neden olmaktadır. Bu sebeple psikanalitik kuramın yapı ve uygulaması hiçbir zaman nihai bir evreye ulaşmamaktadır. Güncel ifadeyle o, sürekli olarak yapım aşamasındadır.

Informative Abstract

Psychoanalysis As A Connotative Theory

It is a need to divide the twentieth century into two periods in terms of prevailing perception that dominated the scientific world. From this point of view, it is observed that inflexible positivism and the reductionist approach that was considered to be as its inevitable consequence dominated the first half of the previous century. Advancements both in natural and social sciences during 50s led to a general evolution of paradigms in the scientific world. The major difference between modern scientific approach and inflexible positivist one that encompassed the scientific world in the first decades of this century is seen in their attitudes towards the conception of theory. Because variability and variety of the theory as a conception that had once been regarded as unchangeable in the beginning and mid of this century have come to the fore currently. Philosophers dealing with both natural and social sciences point out sample cases in which a single approach is insufficient but a combination of various approaches that complement one another is. Within this new process, 'theory' has been regarded as a never ending process, a movement. Accounts of these scientists have shown us clearly that 'theory' is now seen as a heterogeneous whole composed of various parameters rather than it had once been perceived as a nomologic and consistent structure. According to the approach of modern material logic conception, reality is a whole that could be measured and there exists two world categorized as 'object' and 'human' contrasting each other. Nowadays, this approach seems unsatisfying. Because however much the world seems as a whole entity, it has an irreducible heterogeneous structure at the same time. Such a dualistic scheme does not seem to comprehend such a heterogeneous structure like the world totally. Because such a situation entails the categorization of 'either' or 'or'. For this reason, defining differences

in material world in an abstract way and envisaging reality as an empirical process made up of different structures sounds more convenient. From this point forth, reality is divided into two parts named as nomological and autopoietic. Defined reality could be expressed easily by a denotative system since it follows certain rules and is closed to improvement and difference. On the other hand, a reality that could produce its own existence could not be caught owing to its constant mutation and impossibility of its unpredictable nature. In order to express this kind of realities, connotative symbol systems should be used. For this reason, it is either impossible to reduce complex nature and working principle of the structure called as personality into an algorithmic series or to conceive it via scheme of linear causal. Because, the characteristics of personality structure surpass the principles of language and logic. This situation directs the psychoanalyst to use concepts and terms that have different pictorial qualities. The material is tried to be comprehended by such conceptions. However, even this solution cannot provide a basis for resolving this uncertainty; in other words, a full understanding of it. Because perceiving unconscious processes that are individual/subjective by their nature and applying them to the denotative symbol system seems really problematic. This reality means that psychoanalytic studies will not evade from subjectivity. In this context, area of psychoanalytic studies is rather troublesome. Because they need to balance the relationship between subject, object and opinion on the one hand and protect the one between the general, typical and special on the other hand. Constant references made to other things move ahead of definitions. Therefore, psychoanalytic theories should be considered as unfinished interpretation systems. Also, it is out of the question to mention a single and certain form of psychoanalytic theory. All these difficulties cause theories to be inconsistent and incomplete. Consequently, structure and application of psychoanalytical theory cannot reach an ultimate phase.

Keywords: Psychoanalysis, Nomological Reality, Autopoietic Reality, Denotative Theories, Connotative Theories.

Kaynakça

Aron, L. (1990). One Person and Two Person Psychologies and the Method of Psychoanalysis. *Psychoanalytic Psychology*. 7: 475-485.

Bertalanffy, L. (1968). *General Systems Theory*. New York: Georges Braziller.

- Eagle, M. N. (1984). *Recent Developments in Psychoanalysis*. New York: McGraw-Hill.
- Edelson, M. (1984). *Hypothesis and Evidence in Psychoanalysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Freud, S. (1895). *Project for a Scientific Psychology*. Standard Edition, 1: 283-387. London: Hogarth Press, 1966.
- Gedo, J. E., Goldberg, A. (1973). *Models of the Mind: A Psychoanalytic Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Grünbaum, A. (1993). *Validation in the Clinical Theory of Psychoanalysis*. Madison: International Universities Press.
- Habermas, J. (1972). *Knowledge and Human Interests*. Boston: Beacon Press.
- Haesler, L. (1995). *Auf der Suche nach einer Erträglichkeit Welt Über den Umgang des Menschen mit der Wirklichkeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Hagel, M. (1995). Evidenz, Geltung und Psychoanalytische Methode. *Psychoanalytisches Wissen* (ss. 72-91). Editor E. Kaiser. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Hartman, H. (1927). *Grundlagen der Psychoanalyse*. Stuttgart: Klett.
- Hempel, C. G. (1966). *Philosophy of Natural Science*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Hempel, C. G. (1966). *Philosophy of Natural Science*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Körner, J. (1995). Vom Erklären zum Verstehen in der Psychoanalyse. *Psychoanalytisches Wissen* (ss. 92-108). Editor E. Kaiser. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Kuiper, P. C. (1976). Metapsychologie als Hermeneutisches Organon. *Psyche*. 30: 961-977.
- Lorenzer, A. (1974). *Die Wahrheit der Psychoanalytischen Erkenntnis. Ein historisch-materialistischer Entwurf*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Maturana, H. And Varela, F. (1980). *Autopoiesis and Cognition: The Realization of the Living*. Boston Studies in the Philosophy of Science. Dordrecht: Reidel.
- Meissner, W. W. (1985). Psychoanalysis: The Dilemma of Science and Humanism. *Psychoanalytic Inquiry*. 5: 471-498.

- Modell, A. (1978). The Nature of the Psychoanalytic Knowledge. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. 26: 641-658.
- Popper, K. R. (2002). *The Logic of Scientific Discovery*. London and New York: Routledge.
- Rapaport, D. (1960). *The Structure of Psychoanalytic Theory: A Systematizing Attempt*. New York: International. University Press.
- Rudnytsky, P. (1963). A Psychoanalytic Weltanschauung. *Psychoanalytic Review*. 79: 289-305.
- Schüleln, J. (2003). On the Logic of Psychoanalytic Theory. *International Journal of Psychoanalysis*. 84: 315-330.
- Schüleln, J. (2007). Science and Psychoanalysis. *The Scandinavian Psychoanalytic Review*. 30: 13-21.
- Skinner, B. F. (1950). Are Theories of Learning Necessary?. *Psychological Review*. 57: 193-216.
- Stagner, R. (1988). *A History of Psychological Theories*. New York: Collier Macmillan Publishers.
- Steiner, R. (1995). Hermeneutics or Hermes-Mess?. *The International Journal of Psychoanalysis*. 76: 435-445.
- Thoma, H. and Kachele H. (1994). *Psychoanalytic Practice*. London: Jason Aronson.
- TRESS, W. (1985). Psychoanalyse als Wissenschaft. *Psyche*. 29: 385-412).
- Waelder, R. (1956). Freud and the History of Science. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. 4: 602-613.
- Waelder, R. (1962). Psychoanalysis, Scientific Method and Philosophy. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. 10: 617-637.
- Wallerstein, R. S. (1988). One Psychoanalysis or Many?. *The International Journal of Psychoanalysis*. 69: 5-21.
- Warsitz, R-P. (1997). Die Widerständige Erfahrung der Psychoanalyse Zwischen den Methodologien der Wissenschaften. *Psyche*. 51: 101-142.